

La Religion en Euskal Herria

Felix Placer-en liburutik harantz

Paulo Agirrebaltzategi

Tras la narración de la historia “meándrica” –lo contrario de rectilineal– de la identidad religiosa de Euskal Herria Félix Placer plantea en su último libro, en forma directa, la cuestión de la identidad de la Iglesia Vasca en la sociedad secularizada y plural de hoy en Euskal Herria. Este escrito es un resumen del publicado como epílogo de la obra.

Paulo Agirrebaltzategi

LIBURU AUSARTA EGOKIERA ONEAN

Eskertzekoa da autoreak hasiera-hasieratik eta argi eta garbi aitortu izana bere liburuarean helburua, euskaldunen erlijiozko ibilbidearena eta berorren identitate kolektiboarena tituluan bertan bateratu ondoren:

“...mi intención en este trabajo consiste en presentar el proceso religioso en Euskal Herria y sus relaciones, a lo largo del tiempo, con la construcción identitaria vasca.”

Arriskatu egin da horrela, aldez aurretiko bi kritika-modu gaingitu nahian edo: herriaren identitate etnikoaren hizkera zaharkitu eta zentzugabetzat hartzen dutenena, batetik; eta euskal identitatearen azterketan erlijioa sartzea baztertzeko dutenena, bestetik. “Euskal jatorrismora” itzultzea aurpegiaratu diote seguruenik aurrenek; “euskaldun fededun” goiburuaren defendatzaile arkaikotzat salatuko dute agian bigarrenek. Liburua ez da horrelako aurreiritziekin zuzeneko polemikan sartzen, baina konplexurik gabe bereganatu ditu madarikaturiko analisi-ildoak, Euskal Herriaren erlijio-historiaren irakurketa kritikoa egiteko. Era berean, aurpegia ematen dio liburuak nolabaiteko katolikotasun traszendentearen ize-nean edo, euskal Elizaren ideia susmo txarrez hartu eta txokokeriatzat arbuiatzen duen ideologiari, espainiar –edo frantses– Elizari homologatzearen aldera.

Erosoagoa izango zukeen Felixek euskal lurraldeko jendeen erlijiotasunaren, sinespide eta jardunbide erlijiozkoen, gorabehera historikoak

deskribatzea, eskura dauden ikerketen sintesi “neutrala” eskainiz, historialari ezagunek markaturiko aroen arabera: erlijio prehistorikoa, erromatar erlijioaren aztarnak, hemengo jendeen kristautzearen eta kristau elizaren historia –Erdi Arokoa eta Modernoa–, azken aldiko deskristautze eta sekularizazioa. Datu historikoen (arkeologiko, etnografiko, eta soziologikoen) sintesia egitearekin batera, ordea, interpretatu nahi izan ditu gorabeherok, horien irakurketa pertsonala eginez, euskal identitate kolektiboaren eraikuntza-prozesuaren ikuspegitik, hain zuzen.

Liburu ausarta dela uste dut Felixen hau, terminoen inguruko aurreiritziengatik kokildu ez delako eta horrelakoan azpian leudekeen arazo adartsuei adarretatik heldu dielako. Hasieran agerturiko helburuari eusten saiatu da, baita erlijio-erreak lasaia bestelako korrante indartsuagoaren zurrumbiloin sartu zaionean, edo ibai lasaia adar ugariko delta bihurtu zaionean, edota sekulartasunaren itsasoan nabigatzea gertatu zaionean. Ez dio nabigatzeari uko egin, beldurtuta ibai-ertzean babesa bilatuz edo, eta ez du ibai-adar baketsu eta erosoena aukeratu, bakarrean nabigatzekotan.

“Sencillamente quisiera seguir la corriente del río religioso en la tierra de los vascos, a través del devenir de los siglos, navegando por sus aguas, sin naufragar en el empeño.”

Placerrek ez digu, beraz, Euskal Herriaren erlijio-nabigazioaren historia “objektiboa” kontatu nahi izan, lehorretik begira edo. Uretan sartu da hasieratik eta uretan egin du azkenerainoko nabigazioa, korrante indartsuenen kontra igeri eginez sarritan. Kristau izanik, fededun aitortzen du bere burua. Beretzat eta Euskal Herriarentzat erlijioaren, are kristau fedearen bizi-zentzua eta identitate-ba-

lioa baieztatzen ditu sakonetik, baina ez sistema itxiztat harturik hori, eta bai eskaintza zabalizat.

Egokiera onean dator liburua, Elizaren barrutik, albotik nahiz kanpotik azken urteotan eragindako bilaketa espiritual edota erlijiozko berrien argigarri eta lagungarri. Gaurkotasan apartekoa duela uste dut, halaber, Euskal Herriko elizak bizi duen kinka larriari eta eliztar hainbatek ageri duen kezkarri begiratura, azken apezpiku-izendapenak eta bes-telako gatazka mingarriak tarteko. Azken aldian Espainian agertu izan diren albisteen arabera “Euskal Eliz Probintzia” eraikitzea –Iruñako diozesia buru– ontzat ematen omen du orain Vatikanok, orain arteko jarrera aldatuz; aldaketaren oinarrian Euskal elizbarrutietan ezarritako apezpiku berrien izendapenak eta Gasteizko Jaurlaritzaren “nazionalistek” galdu izana leudeke, “albistearen” inguruko hainbat iruzkin eta interpretazioren arabera; nahiz eta, aldi berean, aitortu arrazoi pastoralek aspalditik eskatzen zutela horrelako erakundea. Nabarrena bezain negargarria izan da kazetari zenbaiten erabilitako arrazoi politikoaren eta pastoralen arteko nahasketa.

Euskaldunen erlijio-historia kritikoa da hemen-go hau. Batetik, naturaltasun osoz azaltzen dizkio irakurleari euskal pentsatzaile eta idazleek egin izan dituzten kritikak, baita handik eta hemendik agerturiko jarrera anti-erlijiozkoak, agnostikoak nahiz ateoak. Bestetik, apaiz eta teologo izanik, eliztar ageri du zinez autoreak bere burua; baina bere kritikaririk minduenak Eliza instituzionalaren zenbait forma eta jokabide historikorentzat izan ditu. Liburuan nabarmentzen duenez, kristau balioak oso sustraituak egon dira luzaroan euskal herritarren kontzientzian Eliza katolikoaren bitartez; eta mendetan barna euskaldun gehienek beren kristau fedearekin bat eginda sentitu eta bizi izan dute beren euskalduntasuna: horra euskal identitate katoliko herritarra –“euskaldun fededun”–, behin baino gehiagotan inposizio-indar alienatzaile eta antieuskaldunen kontrako borrokaren eragile eta akuilu, estatu “katolikoak” zuzenean nahiz Eliz hierarkia-aren bitartez ezarria izan alienazio-politika hori.

SEKULARTASUNA, ANIZTASUNA ETA ELIZ EREDUA EUSKAL HERRIAN

Liburu hau ez da polemikoa; baina paradójikoa gerta dakioke bati baino gehiagori, dena irakurri ondoren. Izan ere, azken orrialdeetara iritsita, aporia modukoren bat baino gehiago ageri zaio irakurle kritikoiari, agian autoreari berari ageri izan zaion bezala: a) Euskaldunen identitateak bere sustraiak antzinatiko errito eta mito erlijiozkoetan –nolabait gaur arte iraun dutenetan– dituela; baina nolatan gertatuko da horrela kristau fedea euskal identitate jatorrizkoaren adierazgarri, kristautasunaren ibai nagusiak bere baitatik eliztarren identitate pertsonala eta kolektiboa modalitzea baldin badu helburu? b) Identitate etnikoaren eraikitzaile izan zela

¡El negociador pertinaz ataca de nuevo!
Puesto que estamos en el Paraíso, negociemos con Yavé... porque tengo unas cuántas reivindicaciones que presentar...
 a- para cuándo la iglesia popular
 b- para cuándo la paz en Euskal Herria
 c- ¿está normalizado el uso del euskera en el Paraíso?
 d- para cuándo un mundo justo
 e- ¿y los derechos de la mujer en la iglesia y en el mundo?
 f- hablemos del suministro oficial de hidrocarburos al Paraíso

euskaldunen erlijio-esperientzia, eta identitate horren eroale izan dela erlijiozko ibaia historian barna; baina nolatan bete dezake erlijioak eginkizun hori sekularizazioaren garaiotan? c) Gaurko Euskal Herrian erlijiozkoaren eta erlijioarekikoaren ezaguerria aniztasuna dela –fedeen eta fede-gabezien modu ugarien delta–; baina nolatan izan daiteke aniztasun soziala identitate kolektiboaren adierazgarri eta euskarri?

Liburuaren konklusioan korapilo horiek askatzeko iradokizun baliagarriak ematen ditu autoreak. Guztien giltza liburuaren aurkezpeneko esaldi honetako hitzotan egon daiteke: “continuidad y discontinuidad”... “relación y diferenciación”.

“La aportación propia y original de este estudio consiste –al menos es mi objetivo– en observar y constatar la continuidad y discontinuidad del hecho religioso entre los vascos, su relación y diferenciación con su identidad hasta nuestro tiempo.”

‘Erlijioa’ eta ‘identitatea’: liburuko bi hitz gakoak prozesu historiko luzearen baitan erakusten dizkigu Placerrek, bi fenomeno eta ibilbide gorabeheratsu eta batzuetan kontradiktorio gisa. Bien arteko erlazioa ere ez da adiera bakarrekoa eta betirako definitua, dinamikoa eta aldakorra baizik. Alde horretatik edonolako “esentzialismoaren” edo “jatorrizkoaren” salaketatik salbu geratzen da zalan-tzarik gabe.

Aipaturiko aporia horiek askatzeko –eta, bide batez, gorago iradokitako aurreiritziak gainditzeko– *identitatearen, sekularitasunaren* eta, ondorioz, *euskal elizaren* interpretazio eta ikuspegi berriak bilatu beharra dagoela dirudi.

Hasteko, libere bezala definitzekoa da funtsean identitatea. Bakoitzaren –gizabanakoaren nahiz gizataldearen– norbera izatean datza identitatea, alienazioaren edo besteren menpeko eta araberako izatearen kontrakoa. “Norberatasuna” eta “askatasuna” bateraturik daude. Eta herri jakin baten identitate etnikoa-kolektiboa deskribatzean ekarri ohi duten hainbat elementu bereizgarri (kultural, juridiko, politiko... eta erlijiozko) funtsezko definizio haren gain ulertzekoa da. Herriaren identitatearen historia askatasunaren aldeko ahaleginaren historia da azken batez.

Sekularitasuna pentsamendu kritikoa da, bereziki pentsaera mitiko eta erlijiozkoari buruz, baina ez da funtsean fedearen ukazioa. Erlijioa bezala era askotara uler eta bizi daiteke sekularitasuna bera ere: fedegabea (ateoa, agnostikoa) nahiz fededuna izan daiteke pentsamendu sekularra. Hori berega-

natua duen kristau fededunak fede kritikorekin berdintzen du sekularitasuna. Errito eta mito herri-tarren balioztapen sakratuaren kontrakoa da sekularitasuna –ez derrigorrez horien balio kultural eta identitarioaren aurkakoa–; era berean sekularitasun fededunak bere baitatik kritikaren pean jartzekoak ditu errealtate sekularren sakralizazio-forma historikoak oro. Bestalde, sekularizazio-prozesuak Euskal Herriaren garai bateko identitate-elementuak eraldatu baditu (hizkuntza, kultura, eskubideak, etab., lehengo mito eta errituen orde) fededun kritikoiari dagokio horien irakurketa eta interpretazio teologiko kritikoa egitea.

Euskal Herriko Kristautasunaren –bereziki Eliza Katolikoaren– historia kritikoa da neurri handi batez Placerren liburua. Horren barruko forma historiko ezberdinak nabarmendu ondoren, azken urteotan molde berriak bilatzeko ahaleginen berri eman digu, Eliz komunitatearen baitako aniztasuna azpimarratuz. Aldi berean, bere kezka ageri du, Espainiako apezpikuen konferentziatik eta Erromatik gidatuta Elizako goi-hierarkiak Euskal Herrian ezarri nahi duen kristandade-eredu berrituaren aurrean. Horren aurrez aurre bestelako Eliz eredu proposatzen du Euskal Herriarentzat, honelatsu irudika dezakeguna: Fededunen komunitatea, gure gizartearen sekularizazioa asumituz eta horren barruko aniztasun ideologiko eta erlijiozkoa onartuz, Herri honen askapen-bidea –beraren identitate eta nortasunarena– egingo eta egiten lagunduko duena, bestelako eragile laiko nahiz erlijiozkoekin lankidetzan, horretarako bere mezu eta esperientzia ebanjelikoaren ekarpena eginez.

Ez “Euskaldun fededun”, ez “Jainkoa eta Lege Zaharra” dira Eliz eredu horren goiburua, “Jainkoa eta pobreak” (=zapalduak, baztertuak) baino.

La obra de Félix no es polémica pero sí crítica; y es un punto de partida para el debate; de la narración histórica deriva el cuestionamiento actual. Las páginas finales ofrecen algunas pistas para la búsqueda de respuestas. Mirando al pasado de Euskal Herria, la relación “meándrica”, a veces contradictoria, entre religión e identidad vasca, está vista en una perspectiva histórica, no esencialista. Mirando a su presente-futuro, la obra sugiere interpretaciones propias de los conceptos de la identidad (=liberación frente a lo alienante), la secularidad (=pensamiento crítico) y el modelo de Iglesia vasca (=comunidad de creyentes, inculturizada en nuestra sociedad secular y plural, al servicio de la liberación integral de este pueblo).